

Körper baut“ spiritualizmusát igyekszik felébreszteni az anyagba fásuló emberben, a mai embernek az érzékfeletti dolgok felé forduló figyelmére apellál s ezzel próbálja felszabadítani a rabul tengődő és minden anyagi és szellemi erőn győzedelmeskedni tudó szeretetét. Miszticizmusa és mágiikus fantáziája csak eszköz, csak út az istenség felé való haladásban.

Spunda regényének ezt az erkölcsi és eszmei tartalmát azonban a regény szerkezetében állandóan veszély fenyegeti. Nemcsak azért, mert az olvasótól már eleve diszponáltságot vár arra, hogy az elbeszélés transzcendens erők által létrehozott tényeit csak a regény keretén belül is elhiggye, hanem egyszerűen technikai okokból is. A regény második fele annyira elnyúlik, annyira szerteömlő és lassan haladó, hogy a különben erősen és szinte idegizgató hangsúlyozott gondolati elem minduntalan eltéved előlünk a sok aprólékos diszkusszió, szimbólikus magyaráztatás tömegében. —i. —ó.

Marcelle Tinayre elbeszélései. (Un drame de famille.) A modern francia irodalomban jelentős szerepet játszanak az írónők. Noailles grófnő költeményeivel, Marcelle Tinayre, Colette, Gérard d'Houville, Lucie Delarue-Mardrus regényeikkel kiváló helyet, nevet vívtak ki maguknak.

Marcelle Tinayre, aki Tormay Cécile francia fordítója, a magyarok és a magyar irodalom barátja, újabban egy novelláskötettel gazdagította munkáinak immár hosszú sorát. A kötet az első, hosszabb elbeszélésen kívül — amelyről címét is nyerte — rövidebb lélekzetű történeteket foglal magában. Egy-egy percre felidézett régi emlék, csendes hangulatkép, finom megfigyelés vagy élmény adja a tárgyat a néha csodálatos tömöritéssel és ízléssel dolgozó írónőnek. Szívesen választ nő a novellák hőseül, szereti a női lélek futólagos benyomásait, pillanatnyi borzongásait megrögzíteni. Kifürkészi a kielégítetlen vágyakat, eltemetett gondolatokat és megmutatja rövid, fájó feláradásukat. Mások a gyermekkorba száll vissza, első emlékeit kutatja, vagy az anya büszkeségével jegyzi fel saját gyermekeinek mondasait és tetteit. Érdeklék az emberi lelkek és életek; kíváncsi. Kissé tetészeleg is magának a pszichológus-sze-

repben és élvezzi az előnyöket, miket női és írói volta nyújt. Éles szemmel néz az emberek arcába és kitalálja gondolataikat; a pályaudvaron kis regényt bonyolít le a jelenlevő közömbös emberekkel, a vasúti kocsi-ban élettörténeteket teremt társai számára. De kíváncsisága mindig tapintatos marad. Gondolatait nem kényszeríti rá a világra, állásfoglalását az olvasóra. Nem mond ki végleges ítéleteket, nem színez ki ellentéteket, nem torzítja az életet jók és gonoszak küzdelmévé; megbocsátó, megértő hangulattal nézi embereit.

Az első novella hősnője, a gazdag La Peyrade asszony, eltaszította fiát, aki házasságával magára haragította és midőn a fiú nyomorában idegen pénzhez nyúl, nem segít rajta, halálba kergeti. Nem tudunk haragudni az elveihez ragaszkodó és gyermekét feiafaldozó öregasszonyra; szerencsétlen fiával együtt sajnáljuk. És igazat adunk a másik fiúnak is, aki ért a hízelgéshez, alkalmazkodáshoz s meghódítja az anyját meg a szerencsét. Nincs kit gyűlölnünk, az alakok sorsa elkerülhetetlen, tulajdonságaik megmászhatatlanok. Bár küzdenek egymással, nem az összeütközést érez zük tragikusnak, hanem a végzetes szembenállást, amit kezdettől fogva megszabnak a különböző jellemek. Az elrendeltség, a szükségszerű elmúlás szomorú hangulata bujkál itt és a következő lapokon.

A tartalmi tulajdonságokat szerencsésen szolgálja a novellák stílusa. Egyszerűen, keresetlenül peregnék a mondatok, mintha nyugodthangú beszélgetést hallanánk. A lelki elemzéseket hangulatos környezetrajzok egészítik ki, a külső, belső benyomások mindig megfelelő szavakba öltöznek. Legfőbb ereje e stílusnak a kellő arányok eltalálása; mint maga a történet, úgy egyetlen mondat, gondolat sem nyúlik tovább a kellesténél. A tömörítés itt is jól sikerül és olykor különös ritmust kölcsönöz a prózának.

Halász Gábor.

Verő György könyve a Népszínházról. (A Népszínház Budapest színi életében.) A Népszínháznak, alapítása most lefolyt ötvenedik évfordulóján, nem állíthatott volna méltóbb emléket tulajdonosa, a főváros, mint hogy történetét megíratra. S e feladatra alig szemelhe-

tett volna ki alkalmasabb embert Verő Györgynél, aki mint rendező és szerző tevékeny részese volt e színház munkájának, s aki éppen ez intézményhez való közelsége miatt sok olyan adatnak van birtokában, amiről más ember nem tudhat. Amellett kitűnő stilita is, akinek tolla alatt ez adatok nem maradnak száraz krónikás felsorolások, hanem színt és életet nyernek.

A könyv egyetlen lényeges hibája, hogy írójától a tudományos munka módszere és szigorúbb fegyelmezettsége kissé idegen. Néhol nagyon is könnyű és felszínes hatásokra törekszik, az apró színházi pletykáknak kelleténél nagyobb helyet juttat, s teljességgel érthetetlen, hogy tárgyának történetét olyan homályos multidőkbe tolja ki. Hogy a Népszínház megalapításáig eljussunk, előbb át kell vergődnünk az aquincumi amphitheatrumon, Etelváranak dalos lakomáin, az ősmagyar énekmondókon és a Budán megfordult török színészekon. A kapcsolat e jelenségek és a Népszínház között egyenlő a semmivel, és csak az író képzeletében él. Sőt a magyar színészet kezdő jelenségeinek, a misztérium-előadásoknak, az iskolai színjátásnak s a meginduló világi színészetnek is alig-alig van valami köze a pesti Népszínházhoz.

E színház előzményei nem régiek 1861-nél, mikor is Molnár György a Budai Népszínháznak veti meg alapját. Verő György könyve tudományos értékben sokat nyert volna, ha széles történeti alapvetése helyett inkább erről, és az ennek nyomába következő népszínházi vállalkozásokról. Aradi Gerőnek várszínházi és Miklóssy Gyulának István-téri próbálkozásairól ír bővebben.

De amilyen kétes értékű e testes mű első négy íve, annyival értékebb az a rész, amely voltaképeni tárgyával, a pesti Népszínházzal foglalkozik. Ha fölösleges aprólékoságok közlésével talán itt is kelleténél jobban a nagyközönség mulattatását tartotta szem előtt, e részek mégis annyira becses és sehoh másutt fel nem dolgozott adatot tartalmaznak, hogy a következő korok színésztörténeti munkása számtalanszor fog rájuk hivatkozni.

Verő György a Népszínház történetét igazgatóik szerint osztja kor-

szakokra. Az első időszakot Rákosi Jenő igazgatásának hat esztendeje alkotja (1875—1881), a második, a leghosszabb időszak Evva Lajos nevéhez fűződik (1881—1897). E korszakok fényes működése után a hanyatlás, majd az összeomlás következik. E próbálkozások Porzsolt Kálmán (1897—1904), s a tragikus végű Vidor Pál (1904—1906) nevéhez, majd pedig a népszínházi bizottmány kormányzásához (1906—1907) és Mader Rezsőnek (1907—1908) vígoperai kísérleteihez kapcsolódnak.

Nagy jelessége Verőnek, hogy az igazgatói, rendezői és színészi munka értékeléséhez olyan finom érzeke van. Érdekesen jellemzi Rákosi Jenőnek, mint rendezőnek, realista törekvéseit, de különösen becsesek azok a lapjai, melyeken a Népszínház színésznagyjairól fest portrékat. Verő György e jellemzésekben nem elégszik meg általános vonások felrajzolásával, hanem a színészek ábrázolását részletekbe menően írja le és kitűnően képzelgeti el. A könyv e részei különösen értékesek a magyar színésztörténet számára, hiszen éppen ez évtizedekre esik a magyar színészetkritikának legmélyebb sülydedése, amikor a színészek ábrázolásáról — talán az egy Beöthy Zsolt ismertetései kivéve — alig birunk többet semmitmondó általánosságoknál. Amit azonban Verő György Blahánéről, Tamási József-ről, Kassai Vidorról és a többiekéről ír, azok a történelmi dokumentumok erejével és elevenségével hatnak.

A könyvnek természetesen sok irodalomtörténeti vonatkozása is van. A népszínházi hanyatlását kissé alaposabban is tárgyalhatta volna, de a magyar operett fellendülését sok új adattal mutatja be. Csodálatos azonban, hogy kissé elfogult a magyar operett első nagy alakja, Rákosi Jenő iránt, szemben a Konti József zeneszerzői működéséhez fűződő operettekkel. A látványos darabok szerzői közül helyesen értékeli nagyra Csepreghy Ferencet.

De a Népszínháznak nemesak multjával foglalkozik Verő György, hanem jövőjével is. Úgy gondolja, hogy Budapestnek szüksége van egy ilyen népszínház-féle intézményre, még a másik vele rokon vállalkozás, a Városi Színház mellett is. A Nemzeti Színház költözzék új épületbe, s a feltámasztandó Népszínház és a

Városi Színház pedig egy közös igazgató alatt helyes munkamegosztással működjenek. A Népszínház művelje a látványos történeti drámát, fővárosi életképet, iránydrámát és bohózatot, a Városi pedig a zeneileg értékes operettet, pantominjátékot, balettet és könnyebb operát.

E terv megvalósulása kétségtelenül jó hatású volna színészetünk fejlődésére, hogy azonban a mai viszonyok között megvalósulhat-e, az nagyon kétséges. Az eszme egyelőre csak Verő Györgynek a Népszínház iránt való kegyeletes szeretetében él, abban a szeretetben, amely egy értékes és nagy elevenséggel megírt könyvet ajándékozott e fényes múltú intézet emlékének és vele együtt a magyar tudományos irodalomnak.

G. S.

Tabéry Géza: Szarvasbika. Kettős magyar tragédiát látott meg a múltból és írt meg regénnyé Tabéry Géza. Igen időszerű és szerencsés ötlet volt ez a visszalapozás a múlt könyvében, mert a mai magyar idő hangulata szívesen fogad magába ilyen sötét színeket is. Lépten-nyomon beszélünk vagy szónokolunk a magyar tragédiáról, a bús magyar éjszakáról, sőt néha mintha még tetszelegnénk is magunknak ebben a tragikus pózban és mintha Ady „tragikus magyarság“-a is most tené meg útját lefelé a szélesebb rétegekbe. A tömeglélek palettáján azonban mindig van néhány könnyed, néha retorikusan optimista szín, mely egyetlen fordulattal feledtetni tudja, hogy valóban tragédiákat élünk és élünk át és hogy a múlt tragédiái iránt alapjában véve ma mégis fogékonyabbak vagyunk, mint voltunk ezelőtt néhány évtizeddel.

Tabéry Géza erre a mostanában kifejlődött érzékünkre apellál s nem is akar a világosabb színek után nyúlni. Problémája a magyar zseni és a két Bolyai élete nyújtja neki az anyagot a megtestesítésre. A két Bolyai életét jól ismerjük, hiszen a közelmúlt hozta életrajzukat s a Napkelet egyik legutóbbi számában egy tanulmány éppen kettejük tragédiás életét világította meg. Az anyag tehát bizonyára ismerős az olvasók előtt s itt már nincs más hátra, mint beszámolni arról, hogy Tabéry hogyan látta maga előtt a két Bolyai életének szomorújátékát.

A magyar zseni élete elátkozott élet. Ez a kilátástalan halál-szentsentencia beszél felénk a regény minden lapjáról. Sokszor hallottuk már, hogy a zseni általában előtte jár a saját korának s az, hogy a lángész összeomlik, egyenesen annak a disszonanciának a következménye, mely a két, valójában egymásrautalt alkotó erő — a zseni és a tömeg — között fennáll. Tabéry szerint ez teljes mértékben áll arra, kit sorsa magyar zseninek teremtett. Bolyai Farkasnak és Jánosnak a tragédia kínos kálváriáját kell végigjárnia, mert a kor végzetserűen kicsi volt hozzájuk mérve. A tunya magyar milieu hideg közönnyel nézett keresztül a két óriáson, kik egy új világ konstruálásán örörltek fel emberfölötti erejüket. „Mathematik braucht hier niemand“ — írta egyszer az idősebb Bolyai Gaussnak s Tabéry Géza (bizonyára olvasta a Bolyai-Gauss-levelezést) erre az elfásulásba vivő gesztusra rakja fel annak a tragédiának a boltíveit, melyet a társadalom és a lángész egymástól különállása kényszerít elő.

A magyar genialitásnak ez a peszszimista szemlélete azonban, meg kell vallanunk, nem hat az újság reveláló erejével, csak valami nagy deduktív műveletet látunk, melynek végső konkluziójaként áll elénk a Bolyai-lángelme széthullása. A két Bolyai egyéni felsőbbrendűsége és a korszellem nem áll egyenrangú küzdőfélként egymással szemben. Bár itt-ott igen megkapó és éreztető a regény korjellemző ereje, e tekintetben kevésbé lett volna szabad a szűkszavúsággal megelégednie.

Tabéry Géza nem marad meg az előbb említett dedukció következetes végiggondolásánál. Az elvonatkoztatott emberi felsőbbrendűség magába zuhanása, bármennyire megrázó is, még nem tragédia. Hogy a zseni tragikussá váljék, ahhoz emberré kell lennie. Az író itt már teljesen az ifjabb Bolyai felé fordítja figyelmünket, mert az idősebb még el tud jutni oly rezignált megnyugvásig és emberi megalkuvásig, hogy szellemi kudarcai után sem siklik ki egyéni élete. Bolyai Jánosnak azonban már nincs ereje ehhez, mert Tabéry szerint ő a magyar zseni „sub specie aeternitatis“, a zseni pedig: betegség. Olyan betegség, mely kettéhasítja az én-t s ez a kettévált élet már